

КБ576

БІЛІЗЬКА
УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ

МОЛОДНЯК

3

1

9

3

2

ДВОУ ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО

Ц І Н А 50 К О П.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00279841

3

З М І С Т

	Стор.
Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ — Баляда нового року. Поезія	3
В. ТОРІН — Кріплення (оповідання)	13
ЙОГАННЕС Р. БЕХЕР — Бараки (поезія) . .	41
О. ФАРБЕР — Епізоди боротьби (варис) . .	45
М. ШЕРЕМЕТ — На кухні (поезія)	58

СЕРЕД КНИЖОК ТА ЖУРНАЛІВ

В. ПРОКОПОВИЧ — Проти ворожої контрабанди в художній літературі	68
СТ. КОРОЛЬ — П. Лісовий. „Бризки крові“ . .	71
К. МАСЛІВЕЦЬ — І. Ковтун „Юнбуд“	72

ЛІТ.-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА:

В. ЛАГОДЗИНСЬКИЙ — Досвід радіороботи на Сталінщині	74

К 6576

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

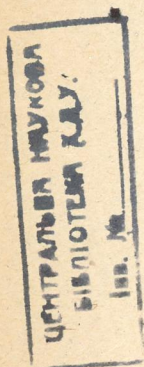
Молодняк

Орган ЦК ЛКСМУ

ЛІТЕРАТУРНО - МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО - ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ - МІСЯЧНИК

З А Р Е Д А К Ц І Є Ю:

О. ВОРОБІНА, О. КАРПЕКА, О. КОР-
НІИЧУКА, ДАВИДА КОПИЦІ,
К. ТУРГАНА, М. ЦИМБАЛА

3

(63)

березень

ДВОУ-ЛІМ

1932

55

68

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в „Літописі Ук-
раїнського Друку“, „Картковому
репертуарі“ та інших покажчиках
Української Книжкової Палати

ДВОУ УПП. 7 Друкарня ім. Фрунзе.
Харків, Донець-Захарж., 6.,
Укрголовліт 1520.
Прим. 4.742.
Зам. 411.

ЛЕОНІД ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

1

9

3

2

Баляда нового року

РАДИСТ ладнає апарат.
Під сміх і свист регенерацій
рік падає,
як гомінка гора борні,
змагань,
смертей
і праці.
Рік падає, і важко зупинить
падіння.
Радо рветься тормаз.
Ворочають в постелях хропуни
залізних снів спокійні жорна.
Йому лишилось жити сім хвилин.
Холодний рік, чи є тобі порада?
Відплин, загайність і приплин.
Радист приник до апарата.
Антенa перетнула ніч.
Впали на тонкий канатик
світи громохкі і сумні,
що їх судилося єднати
перетопивши, як руду,
в чітку і гармонійну форму,
прискоривши робіт ходу
і скоротивши хлібну норму.
Антенa ловить світ.
Ніч розсипа сніги.
Холодний світ, тобі нема поради
Як конденсатор нашої снаги,
радист, як нерви апарата.

На хвилі двісті чотирнадцять метрів
Варшава калатає в дзвін,
куранти б'ють...

Встає з-під муру мертвих—
розстріляних,
 повішених загін,
встає і горнеться у саван
і слухає останній раз:
Галльо! Радіо Польська! Варшава!—
 в Аполо-дансінг аргентинський
 джаз.
Зелена іскра прориває хмар шал.
Остроги дзвонять брязкотом
 тупим,
д'гей, дансінг Польська —
 фокстротує маршал
на теплому паркеті хлопських спин.
Еще Польська не згінела:
 браво, маршал, браво!
Еще Польська не згінела:
 хай горять заграви!
Еще Польська не згінела:
 є ще досить крові!
Еще Польська не згінела:
 в Кракові та Львові!
Еще Польська не згінела:
 піє когут круком!
Еще Польська не згінела:
 в крві по ленкоть руки!
Але Польська мусить згинуть:
 з Лодзі та Варшави
робітники (кулі в спину)
 в похід вирушали.
Але Польська мусить згинуть,
 хоче, чи не хоче —
бендзе Польська нова, іна,
радзецька, робоча!

Чуття радистові знайоме,
він звільна крутить варіометр,
лягає на мембрану свист
і знов хвилюється радист.
Здається, метроном рахує пульс
старого року?
Могилу риємо широку,
а вітер заміта тропу...

Берлін — Відлебен...
...юбер алес...
Крок метронома,
скорий тиск...
Вітрини в блиск
поубирались...
холодний блиск,
фалшивий блиск.
Берлін у поті кризи змок:
зламало ноги,
важко встати.
І на Алеї Перемог
тримтить холодний мармур статуй.
Я, Тельман, арбайт, кампф унд брот!
Та Гітлера шоломи стали,
а Брюнінг кидає фокстрот
і кулі в мовчазні квартали.
Потворні статуї Алеї Перемог
на постаментах гнуть коліна.
Тобі лишилася хвилина
і ти помреш і ляжеш в морг.
Кіль,
Гамбург,
Ессен,
Рур і Бремен
могилу вириють тобі.
Затягують голодний ремінь
і вирушають в ніч,
у бій:
Брюнінг, знаємо твій зміст, —
ти фашистський тил!
Гітлеру готуєш міст
з наших тіл.
Рот Фронт!
На помості наших спин
в танці тупай,
поки батько, мати й син
ляжуть трупом.
Рот Фронт!
Перший, хто із нас впаде,
той не встане.
Нам ще буде світлий день,
буде ранок.
Рот Фронт!
Перший, мабуть, ти впадеш,
брита шельмо!
В бій нас партія веде,
Тельман!

Рот Фронт!
Тирсою наб'єм сповна
жовту шкуру,
потанцюєш ти у нас
коло муру.
Рот Фронт!
Танцюй, Німеччино, без ніг...

Радист не спить. Він іскру
ловить,
він іскру зустрічає словом
і слово кидає у ніч.

Хрипить мембрана.
Крізь туман,
над хвилями:
спасайте наші душі!
Йде корабель на дно,
дарма,
що суша.
Він звався Англія, цей корабель,
що островом заліг в тумані,
котвицею скелясте дно шкребе
під хрипкий покрик капітанів.
Сер Мекдоналд сидить у короля,
вужами звисли вуса білі...
Сер Мекдоналд! Хвилюється земля
і Темза котить під Вестмінстер хвилі.
Сер Мекдоналд! У затишок кают,—
хрипить король,— води холодні лапи!
Сер Мекдоналд! З морського дна встають
твої морці і вгору йдуть по трапу.
Вони здираються на твій хисткий місток
і дзвонять кастаньетами кісток!
Сер Мекдоналд, розкішні влови!
Сер Мекдоналд! За вами слово!..
Н а к а з:
Манчестер-Слейсуйт,
Давентрі,
Лондон,—
вдарте громом,
вмикайте силу кіловат
і метрономи.

Дарма, що хилиться стіна,
розмита хвиль холодним валом,
дарма, що Лондон протина
гаряче слово Саклатвали.
Із трюму чорного тюрми
вони встають, щоб побороти...
Манчестер-Слейсуайт, греми—
греми, Давентрі, у фокстроті.

Джоні, Джоні!

Хлопець рум'яний,
двадцять розкішних літ.

Джоні, Джоні!

Молодість в'яне...
Випиймо... Двое слів,

Джоні, Джоні!

Король і лорди
мають багато земель.

Джоні, Джоні!

Стрункий і гордий
флагманський корабель.

Джоні, Джоні!

Смаглява Мері
вип'є твої уста.

Джоні, Джоні!

З лондонських прерій
матимеш ти листа.

Джоні, Джоні!

Вздовж борту лави...
Хто прочитає лист?

Джоні, Джоні!

Божая слава.
Патер Бравн моливсь ..

Джоні, Джоні!

Синіє обрій,
йдуть кораблі у даль...

Джоні, Джоні!

За смерть хоробру
від короля медаль.

Джоні, Джоні!

Смаглярій Мері
пенсія і медаль...

Сер Мекдоналд, затулив щільно двері,
сюди не пройдуть ні смаглява Мері,
ні мертвий Джоні, ні вітер, ні вода!
І кроком впевненим і бистрим
сер Мекдоналд пройшов
за військовим міністром.
Як пальці, хруснув ключ у дверях.

Радист не спить. Він ловить світ.
Він мусить ранком дати звіт
про тигрів з міністерських прерій.
Радист вмикає реостат,
на цілий світ розставив ятір:
в його мембрані вироста
Париж Сітроеном прип'ятий.

І ти в вогнях повстань згориш,
даремно в ніч реве сирена
і Марсельези спів, Париж,
гримить на вежі Сітроена.
Чи це новітній твій „ту-степ“?
Чого мовчиш? Тебе питаю!
Не заглушити ним густе,
як кавчук,

виття Індо-Китаю.

„Юманіте“!

Грими, Кашен!
Марті і Доріо,

трощить пюпітри!
Париж виточує для шин
густої

крови

літри.

К Парижу вибили тропу
в гранітах неба самольоти,
щодня пропелери хропуть —
вантаж:

війна,

грабунок,

злото.

А ти фокстротами гримиш
і піднімаєш танців лева —
запльована твоя, Париж,
як проститутка, марсельеза.

Радист перемикає хвилю.
Невже Далекий Схід в танок
пустився теж на річці Ляо?
Чи то здається, що клинок
вгрузає з визгом в тіло мляве?
Яких канканів вантажі
Скидають самольоти знову,
рвучи небесні бандажі
над розруйнованим Цзінь-чжоу?

Не може в ліжку звестись хворий,
а бомбовози рвуться вгору:
Довгі версти хмар

мір
ескадріллі ар-

мій,
крильми крий ряд
хат,

мокра справа,
ха!

Бомбований
клопіт

в урядах
Європи,
кулеметний дикий

хор —
вірна справа,
хо!

Бомбу Китаю, бом-
бу,

Вибух злітає гон-
гом.

Почервоніла Ляо-Хе,
чиста справа,

хе!
Виникають вско-

рі
крейсера на мо-

рі,
міноносців бистрий

хід,
скора

справа,
хі!

Острів, Хондо, бан-
зай!

Облизнівся
Рамзай,
огризнувся дядько Сам —
через море рев звиса.
Сі де-ха-ра,

сі-
де-
ха-

хі-
хо-

хе-
ха!

Сміється Мікадо.
За сміхом діло не стане.
Найкраще сміється той,
хто сміється останній.
Розриває

сміх

рот.

Рве

Китай

крок

рот.

Ноги

зводить

фокс-

трот.

З дансінгу — на фронт!
Танцює світ.
За танцями діло не стане.
Найкраще танцює той,
хто танцює останній.

Радист втомився. Скрізь фокстроти.
Ревуть мембрани. Рік новий,
здається, вирішав збороти,
Фокстротом кризу.

— Гнів лови!

Радист перемикає хвилю.

Галльо!

Холодний рік сконав
під сміх і свист регенерацій.
Хто зна, яка страшна війна
гряде проти країни праці?
Хто зна, чого вона танцює,
ота Європа — цілий світ.
І що за танками готує,
які багнети нам гартує
і сальв яких несе привіт?
Світ проти світу став навпроти.
Конає рік.
Шляхів нема.

Йде

інтервенція

гармат

на зміну

інтервенції фокстротів.

Ми не самі — за нами світ.
Радисте, слухай гонгу луни:
з усіх країн гримлять привіти
радіостанції комуни.

(Он Мертвий Чепель підніма
у світ незламані антени).

Ми не самі — за нами світ.
Твій голос у виру не тоне,
радисту кидають привіт
Комуни Мексико й Кантону.

(Зі станцій Брюнінга відозви
в заводи й села комінст).

Ми не самі — і в цьому зміст:
Париж,

Шанхай,

Варшава,

Відень,

всі слухають тебе, радист
Москви,

і за тобою підуть.

Радист стає до мікрофону.

Антена перетнула ніч.
Упали на тонкий канатик
світи громохкі і сумні,
що їх судилося єднати,
перетопивши, як руду,
у домнах воен,

революцій,
прискоривши робіт ходу
і захлинаючись у муці
голодних норм.

ЛЕНІН:

*Комунізм розпочинається там,
де є в змаганні саможертва
і самозречення.*

Відплатою — мета.

Хоч світ старий живе — він мертвий.

Ми працювали так, —

радист гримить
у чорне вухо мікрофону, —

що розуміли кожна мить,
як нам поставлену препону.
Ми підкладали динаміт
під кожна мить,

під цілий світ.

Наш динаміт був — наша воля,
бікфордом — наші нерви голі.
Він чарівник — наш динаміт,
на дійсність обертає міт.

Радист співає в мікрофон:
Чим більше зненависть моя —
тим більше вироста кохання,
до тебе зненависть, мій світ,
тобі любов, моя країно!
Хай спробують,

підійдуть,

візьмуть,
озброєні чи голіруч:
залізний мур соціалізму
стоїть над урвищами круч.

Холодний рік, ми ристю гнали
твоїх годин сліпу орду,
щоб

ін-

тер-

на-

ці-

о-

на-

лу

прискорити ходу.

Ось падають твої хвилини останні.

Світ заляк.

Гордо вгору лунуть
удари з башт Кремля.

Вся наша зненависть тобі, світ крові й сліз,
тобі любов світів, моя країно!

Капіталізові дванадцята година, —
і в двері року входить

соціалізм!

В. ТОРІН

К Р І П Л Е Н Н Я

I. Стихія

ВІТРЯНІ, засніжені донецькі степи. І якщо шахта стоїть у вибалку—замете, засніжить хатки, вкриє снігом будинки і тільки ковпер підносить з-під глибоких снігів свою чорну голову. На широких зледенілих просторах лежить тонкий шар вугільного пилу. Це — зима на шахті.

Поволі ходить по замерзлих проводах шахтова кліть. На канаті товстим шаром висять льодові бурульки. Вода капає згори і швидко застигає тонким шаром на залізних стінках кліті. В кліті холодно. Здається, вся лють морозу, весь холод зібрались у залізнму ящику. Доторкнешся до металічної планки і пальці прикіпають до неї. Горить шкіра. Ще кліть балясую в повітрі, не стала на тверді кулаки, а бригадир Костін рвучко вискакує з неї, струшує воду з брезентового капелюха, з спини, з обличчя. Костін швидко збігає донизу, короткі ноги сковзаються по сходах, або він міцно держиться за поручні.

Добич стала. Давно на естокадах перевернуті перекиди, зняті повідні механічної бинди, що навантажую пульмани, і небагато тих вагончиків, що їх видають з шахти, перевертають руками. Зірвані бокові дошки й вугіль сиплеться під естокади на величезні купи, що підпирають поміст. Між сортувалкою і високою градірнею, що безперервно бризкає дрібними іскрами води, поволі ходить маневровий паровоз. Вантажити вагони перестали. Густо засипана снігом одноколійка. Від шахти і до станції під глибоким снігом лежать зледенілі рейки. Пихкає маленький паровозик, бігає від сортувалки до першої будки і назад. Кричить пронизливо і тонко, здається, що він рветься вперед, але снігові замети застелили степ, зрівняли висип з вибалками і не вирватися копальневій кукушці в межі шахти. Холодно. Вітер несе сухий сніговий пил, проривається в затулене в паровозі віконце. Петро Васильович Лисих виглядає з вузького вікна, пихкає грубою цигаркою, дивиться, довго примруживши очі, на хвилі снігу і швидко каже кочегарові Петькові:

— Піддай но жару, хоч би паровика не заморозити. — Петько ворухить у паличні, крекче і поплывує на залізну підлогу.

— Не вишкрябаємось, Васильовичу, відділя. Думаю, що цієї снігової катавасії на тиждень вистачить.

Машиніст не відповідає, він мружиться на снігові простори і морщить засмаглий лоб. Петько знає мовчазну вдачу Петра Васильовича, знає, що він любить більше думати, ніж говорити. Петько нервується, і через те, що паровик не може проїхати далі за першу будку, він працює неухважно. Декілька разів пригасала паливня і машиніст Лисих жартома смикав помічника за білу куделю волосся, що вилізла з-під кепки.

— Думаєш — усе? Вугілля підкинь. — Петько здригав і брався до лопати. Сердився він не того, що Петро Васильович смикав за волосся, дратувала його спокійна задумливість, що не сходила з обличчя машиністового. Петько виглядав у вікно і не міг стримати потік неспокійних думок. „Не можу я так спокійно, не можу, коли до станції не проб'єшся. Вугіль під естокадою лежить. Вагонів вантажних немає“. Петько то впадав у паніку, то загорявся раптом і пропонував дурниці.

— Як же, Васильовичу, ми нічого не робимо? Що ж це таке, має ж бути якась відповідальність? Давай їхати, давай пробиватися крізь сніг, давай буферами вріжемося. Га? — і він безпорадно розводив руками й заглядав в очі Лисих. Машиніст спокійно рухав важелем біля манометра й докірливо дивився на помічника.

— Ой, кип'яток. На снігу зразу охолонеш. — І замовк.

Кукушка рухалась по маленькому відрізу незанесеної снігом колії, жалібно свистала й пихкала. У кукушці мовчки боролись машиніст Лисих і кочегар Петько. Петько сердився на старого, але знав, що після довгої мовчанки Васильович запропонує щось таке, що зразу врятує становище. Працюють вони рік на одній машині. Різної вдачі, вони ніби доповняють один одного. Старий урівноважений, спокійний, майже ніколи не втрачає рівноваги, мало говорить і зразу знаходить вихід із становища. Петька метушливий, балакучий, навіть лепетливий. Змішується і шукає допомоги в старшого машиніста. Машиніст Лисих назвав помічника „вертуном“ і сказав, що вся вертлявість його через молодість, через те, що „пороху не нюхав“. І зовні машиніст і помічник дуже різнились один від одного. Старий — чорний, вуса широкі, одвислі. Петько білявий з бритими вусами, стирчать вони в нього щіточками. І не зважаючи на різні вдачі, ці люди шукали один одного.

Надвечір, коли треба було кінчати роботу й їхати до маленького шахтового депа на два паровози, машиніст, взявшись за важіль, припинив машину й крикнув:

— Петько!

Помічник знав, що такий рішучий тон буває у „старшого“ тоді, коли він уже щось вирішив.

— Мабуть щось надумали, Петре Васильовичу?

— Будемо снігочистку ладнати.

— Та побита ж вона, Васильовичу, передніх коліс немає, вся іржава. Дрантя! — Але Лисих не відповів, він задумався й аж до депа мовчки дивився в вікно на сірий сніг, припорошений вугільним пилом. Напроти віяв вітер і холодом сковував жилки на об-

личчі машиніста Лисих. В депі Петро Васильович зіскочив перший раз за цілий день роботи на землю, витер ключчям мазут з рук і знов крикнув бадьоро й весело:

— Петько!

— Тут я! — обізвався помічник машиніста. Лисих пожартував. — Не так треба. Адже ж учив. Говори, як на перевірці. Коротко: „Я“.

Петько засміявся.

— Я, товаришу командире! — І більше Лисих не сказав нічого, він пішов у найдавший кінець копальневого двору, за ним потягся й Петько з ключами, молотком і лопатою...

Біля самого тину впирались у зазубень заокруглені рейки. Тут, прикиданий снігом, стояв напіврозламаний вагон-снігочисник. На снігу лежало іржаве колесо, валялись прогоничі, мутри. Петро Васильович підійшов до снігочисника, постукав ключем об стінку з облупленою фарбою.

— Погано ще доглядаємо господарство. Ось, кров з носа, треба, а нічим сніг ворущити. Ех бити нас нікому...

... Густа пара валувала з дверей осередку. В коридорі здригалась тріснута на морозі батарейна труба, заходячись від сухої пари. Товариш Іван подивився докірливо на Костіна. Бригадир одвів набік очі і сів напруги. Іван спитав:

— Все, значить, стало?

— Ну, що я можу, товаришу Іване? Я все зробив. Відкатка майже стоїть. У шахті вагонів немає. Вибой завалені. Довелось зупинити компресор і скласти відбійні. — Іван очевидячки погоджувався. Він не перечив бригадирові Костіну. Він рисував нервові лінії на вузькому аркуші паперу. Безвихідне становище, що створилось на шахті, хвилювало Івана. Він давав окремі завдання, казав, що кому зробити на своєму участку і не втрачав рівноваги. Він креслив лінії, а Костін чекав від нього кількох слів. Тяжким вантажем лежало на совісті бригадира те, що півгодини тому зупинився компресор, стали конвейери і в вибоях не рубають вугілля. Костін, ніби виправдуючись перед Іваном, перед осередком, що бореться за кожную нову тонну вугілля, — розвів руками.

— Стихія! — Іван перестав креслити, відсунув папір і відкинувся на спинку крісла.

— Що ж ти зробиш? Давай Костін, назад у шахту. Якщо не можна рубати вугілля, то використайте робітну силу для ремонту, перешийте колії, перекріпіть окремі кріплення, адже ж роботи в шахті вистачить і без добичі.

— Це правда, — погодився Костін. Він постояв ще трохи, ждучи чогось, і вийшов. Товариш Іван заглибився в папери. Тут у партійному осередку найвидніше було, в якому стані шахта. Іван зрозумів, що шахта може стати. Уже не працювали механічні нумери, видобутий вугілля затопляв усі кутки шахтових виробіток. Відкатка стояла, під естокадою росли й росли величезні гори невивезеного вугілля. Вантажні вагони з станції не надходили, вниз під есто-

кадою від будки до шахтних споруд поволі пересувалась кукушка. Залізничного висипу не видно було, всі балки були заметені снігом.

Віяв холодний північний вітер. Іван згадав слова бригадира Костіна:

— Стихія!—Він згадав, як бригадир безпорадно розводив руками, і подумав, що цим рухом деякі люди виявляють своє безсилля перед стихією природи. Думка Іванова працювала напружено. Йому здавалось, що весь тягар невивезеного вугілля лежить на ньому. Увесь холод замороженої копальні проходить по спині Івановій. Робітники на копальні приходять до осередку й чекають на рішучі заходи, що їх запропонує секретар. Районна газета повна тривоги. Не вистачає вугілля. Немає вагонів, щоб приставити паливо на заводи. По містах сидять у холодних квартирах. Іван зробив загальний висновок: „коли зростає і зростає потреба—це ж просто вугільний голод“.

Остання газета була на шахті з 12 лютого і більше ні газет, ні пошти не було. Сніги, хуртовина й вітри одрізали копальню від району, від життя Союзу, від великих робіт в окрузі. Шахта була відокремлена, покинута напризволяще, вона стояла заметена, заморожена...

Віяв холодний північний вітер. Переказували, що наближається хуртовина, Бушував степ вітрами і колючим снігом. Рідкі дерева падали, низько нахилиючись до землі. Вдалені на рівному степу закручувались снігові вихорі. Гули телеграфні дроти, обривались і падали; кособочились оброслі инеєм стовпи. Бушувала стихія!..

В шахті тепло. Штреками йдуть струмки свіжого, нагрітого під землею повітря. Морозних днів, коли холод прошигує брезентові спецовки, добираючись до тіла, шахтарі жартують, стаючи в кліть:

— Ну, поїхали на південний берег Криму, теплота літня.—І як спускалась нижче стовбуром кліть, ставало тепло і шахтарі забували холод і різкий вітер, що бушував на поверхні.

Перед великим і подовгуватим ящиком гезенка розсілись на колодках декілька шахтарів. Всередині напівлежить велика постать Митька Зубцева. В темряві його впізнають зразу по широких плечах і невеликій голівці, що незграбно стирчить на короткий шиї. Тільки що спустилась перша зміна, порозходились бригади по своїх нумерах і участках. Повз шахтарів і Зубцева провезли у вагоні декілька свердильних станків. Пройшов, широко розмахуючи акумулятором, десятник. Семен Ніздря—завзятий кологін, вишкирив зуби і, хіхікаючи, штовхнув ліктем Качана:

— Десятник, так і не гляне, що ми лежимо. А ось я піддражню!—Ніздря встав, спираючись на лампу, і швидко побіг за десятником. Відтіля чути було його слова.

— Що ж його робити, товаришу начальнику, спустились і другу годинку без роботоньки?—Біля гезенка дружно засміялись і Митька Зубцев, чвиркнувши крізь зуби, підтримав товариша.

— Ти не дивись, що ми бузотьорська бригада. Ми роботу любимо. — Десятник постояв, ступив крок наперед, оглянувши по-хазяйському покрівлю і крейдою поставив хрести на двох стояках. Це мало значить, що стояки треба змінити. Десятник підійшов до гезенка, де лежало чоловіка десять шахтарів, що не стали ще до роботи.

— Хто хоче, хлопці, то в приступках вугіль рубати й сьогодні може... — Зубцев відвернувся, швидко закрутив маленькою головою.

— Ти думаєш, десятнику, мені життя набридло? Полізу я в вибій, а відтіля мертвим витягнусь? К чорту. Ви шахту налагодьте тоді — да. Ого, я тоді все поперевертаю. Бачиш, рука от? — Зубцев виставив на світло, туди, де в одному місці були поставлені акумулятори, свої здоровенні руки.

Бригада Носика, що нею фактично керував завзятий заспівач Митька Зубцев, користувалась з нагоди, що шахта не видавала добичі і забої були переповнені невибраним вугіллям. У вибоях, повних нарубаного вугілля, працювати важко. В деяких місцях може статись так, що вибієник, не помічаючи, сам себе засипле. Кожен з шости чоловік бригади Носика, що не починала працювати, знав, що за правилами безпеки їх ніхто не примусить лізти в невичищені вибої.

Таке саме становище було у всіх нумерах шахти. Кліть майже стояла. Біля стовбура довгими валками заняли і порожню і вантажну колії поїзди з вугіллям. У всій шахті були однаково „забруднені“ вибої, гезенки й печі були засипані нарубаним вугіллям. Вугіль шукав виходу. Треба було негайно вантажити й видавати на гору. Але на поверхні бушувала стихія, копальня була відрізана вітрами й снігом од станції, під естокадою ходила та сама кукушка, на відвідній колії стояли декілька днів два вантажні вагони і пульман, навантажений вугіллям.

Відкатка не працювала. Не було куди скидати вугілля, поклали поручні, розібрали залізні перекиди, і зрізка виданий вагончик перекидали руками, нагинаючись і ризикуючи впасти слідом за рудками вугілля.

Вибої були переповнені нарубаним і невивезеним вугіллям. Не зважаючи на все, в різних нумерах і участках бригади й окремі ударники влізли в вибої, вхитрялись пускати вугілля запасними хідниками і все ж таки працювали. Відшукували в шахті іншу роботу, йшли в вибій, на проходках штреків допомагали залужувати вироблені поля й кріпити кріплення.

Не так було в бригаді Носика в третьому участку. Комуніст Носик — боязкий дідок, що пропрацював довгі роки на 17 шахті. Сам він був один з кращих кріпильників шахти, але керувати бригадою він не міг. В бригаді відчувався міцний вплив Митьки Зубцева. Його слухали, за ним ішли Ілько Качан, „Велетень“, Семен Ніздря. Жили вони всі в одній 411 касарні і були з'єднані між собою. Бригадир Носик, щоб виконати якесь нове розпорядження, повинен був умовляти всю бригаду і кожного зокрема. Його не

слухали, не визнавали, з нього сміялись. Декілька разів Носик збентежившись, і ще раз переконавшись, що він неавторитетний вилазив з шахти й біг до осередку просити, щоб його зняли з роботи бригадира. В такі хвилини тихий і боязкий Носик скаженів і говорив значно голосніше, ніж звичайно. Він топтався на одному місці, ніби мав іти в наступ на Івана.

— Ти мене скинеш з бригадира? Не можу я, зрозумів, не можу. Там чоловіка треба, щоб Митьку Зуба перекрив. Митька там хазяїн у бригаді, а не я. Ти мені, Іване, сокиру дай. Кріпильник я золотий. Це всяк на шахті скаже.

Іван жартував:

— Який же ти кріпильник, коли бригади не закріпиш?— Носик знов топтався на одному місці й гарячував. Коли запал проходив, Іван спокійно підводив на нього очі.

— Все сказав? А тепер іди, працюй. Член партії — рюмсати прийшов. Щоб я більше таких балачок не чув. Іди працюй.— Носик м'якшав і виходив з кабінету Іванового, почувавши себе винним. Іван, добре знаючи умови цієї бригади, вирішив першу ж придатну кандидатуру дати на бригадира. Іван добре знав, хто такий Митька Зубцев. Але покищо кандидатури не було і Носика вважали за бригадира.

Бригадир Костін од Івана побіг на стовбур, спустився назад у шахту. Швидко перебирав короткими ніжками, йшов знайомими місцями, не дивлячись наперед. За п'ятнадцять років роботи самі ноги вели до знайомих участків вузькими штреками. Він міг думати про що завгодно, іти і не світити, бо шлях він добре знав. і знав, де треба перепустити яму з водою, де обійти купу стояків, де повернути і вчасно відчинити повітряні заслони, щоб пройти на шостий участок.

Чи то ж жарту — п'ятнадцять років під землею і все в одній шахті, і все на одному західньому крилі. Шостий участок був поряд з третім. Костін проліз у дірку для конвеєра, що з'єднувала штрек з виробітком, і опинився на третьому участку. Він приклав до рота долоню і, присідаючи, крикнув:

— Носик, де ти? Топай наниз!— Ніхто не обзивався. Костін знав, що найменш дисциплінована бригада це — бригада Носика. Він пішов нагору, знаючи напевне, що всі вони на тому участку на чолі з Зубцевим сидять і нічого не роблять. Він думав навіть, що радіючи з стихії, Митька Зубців узав своїх „напарників“ і заліг спати в затишних місцях шахти. А щось же треба було робити. Костіна мучила совість, він згадував, як довго він не наважувався зайти до кабінету до Івана, як страшно було повідомити про те, що стали компресори і конвеєр, Костін згадав, як Іван намагався зберегти спокій, він креслив лінії на аркуші паперу, схилив набік голову і своїм виглядом намагався заспокоїти Костіна. Але бри-

гадир знав, що секретар шахтового осередку хвилюється, що нові й нові поразки від стихії затягали його миршаві лиця, і очі, в яких завжди горів теплий і привітний вогник, — починали гаснути.

Костін не міг всього цього ж зрозуміти, йдучи виконувати останнє розпорядження Іванове. Настрій був понижений. Коли шахта на очах поволі завмирала і стихія заставила вийти з ладу і перестати давати добич, Костін відчував, що останнє розпорядження Іванове це вже не бойова зарядка для рішучих дій. „Значить, ремонтуватимемо шахту. І то діло“, подумав Костін, підходячи до останньої повідні конвеєра. Він проліз у дірку і вийшов на горішній штрек. В штрекові було порожньо і темно, тільки здалека долітали схвилювані голоси, хтось матюкався. Костін пішов швидше. Незабаром він у гаморі впізнав хрипкий, надірваний голос Митьки Зубцева.

Біля гезенка було неспокійно. На стояках лежали й голосно матюкались, підтримуючи Зубцева, Ілько Качан, „Велетень“ і Семен Ніздря. Всі зверталися до Носика, але Носика не видно було, він сидів у найдальшому кутку, спершись на вагончик з породою і шахтовим сміттям. Зубцев стояв, пригнувшись, і за кожним словом матюкався.

— Ти, мати твою так, бригадир, а твою бригаду всякий, мати його так, ображає. Лякає він мене, кулачками своїми сухенькими махає, із спілки, каже, мати його так, вижену. Старе падло. Шахтар з нього, мати його так! Хоч би оце Гнатюк: на копійку наробить, а на карбованець набалакає. Що він мене в безодню посилає? Сам дурень і інших занапащає.

„Велетень“, — маленький на зріст вибійник, кричить задирикувато і махає кепкою без козирка:

— Вилазьмо з шахти, братанчики, хай хуртовину приборкають!

Семен Ніздря пригнувся до Качана.

— А що Ільку, якби вдома сидіти оце в холод? Шахтком сволочний, — нема щоб за робітників оступитись, бестія.

Зубцев, не чуючи того, що кажуть товариші, але знаючи добре їх настрій, кричав, насуваючись на Носика.

— Вся бригада більше в шахту ні ногою. Ви, начальники, раніш роботи наготуйте, тоді й вибійників з обушками саджайте. Немає роботи — розпускай робітників і плати вдвоє.

— Правильно! — крикнув Ілько Качан, встаючи з місця. Правильно, раз робочий!..

В кутку, спершись ліктем на вагонетку з породою, сидів старий Носик. Мігтіли смуги вогню від акумуляторів бригади і скупі освітлювали обличчя старого. На поморщеному обличчі напружені всі м'язи й жилки. Носик дивиться з-під лоба на оскаженого Зубцева. Він почуває, що його оточили злі люди, його особисті вороги. Де що трапиться, зараз нападались на нього. Невчасно хліб у робкоопі роздають, він винен. Зубців ховає посмішку в короткі підстрижені вуса і шукає Носика.

— Ану, Носик, ти ж комуніст, мати твою так, до чого доводите? Ану, йди сюди. — І часто, Носик боязко мовчав. Знає він все знає, що треба сказати Митькові Зубові, а мовчить. Язик не повертається так швидко, як у Митьки. Горло не таке широке, дзвінке. Носик вирішив собі: „Горлом мерзотник бере, горлопан“.

Але зараз він не міг мовчати. Всі ці нові люди, що вчора прийшли на шахту, були йому чужі, і думки їхні були відірвані від усього шахтарського світу. Чужі, самотні. Носик знав, що бригада так сміливо говорить тільки з ним. На поверхні, на зібраннях і нарадах Зубцев з товаришами — тихіший. Він навіть зрідка підтакує і погоджується. Але від цього ціна „бузотьорам“ в очах Носикових не збільшилась. Він не пробував їх умовляти, переробляти; в цьому може була його хиба й помилка. Він ненавидів всією душею, так, як можна ненавидіти кровних ворогів.

Коли Зубцев виявив настрої бригади, Носик не міг мовчати, він закричав, скаженіючи і втрачаючи свій добродушний вигляд:

— Шахтком не для рвачів і симулянтів! Шахтком — наш. А ви підете, відкіля прийшли, і на шахту — плюють вам! Саранал! — Зубцев здивовано глянув на завжди мовчазного бригадира і в різкому тоні його відчув щось недобре. З упертої вдачі Митько повторив вимогу бригади.

— Розпустити робітників, поки не втихне буря.

— Сволочі ви, а не робітники, гнати вас треба! — Це оскаженілий Носик, бригадир третього участку картз свою бригаду.

В цей час увійшов у смугу світла Костін. Притихли Зубцев, Качан і Ніздря, тільки „Велетень“ намагався щось говорити. Костін пройшов до вагонетки, де стояв Носик, і став біля нього. Він суворо подивився на Зубцева і потім оголосив:

— Поки шахта не впорядкована, у приступках працювати не будемо. Всі до одного шахтаря працюватимуть на ремонтних роботах. Будемо впорядковувати шахту. Всі бригади, всі участки до цього самі додумались, а ви горлопаните, замість працювати.

Зубцев підвів руку і щось хотів сказати, але Костін — досвідчений і сміливий бригадир, що вів з своєю бригадою перед, — не дав говорити Зубцеву.

— Мені з тобою говорити немає про що. Зібрання не в шахті, не на роботі збирають. Я повідомив про розпорядження завідувача шахти. Хто не погоджується, вилазьте з шахти. Симулянтам тут робити нічого. — Сказав і пішов, взявши під руху сухорлявого, на голову вищого на зріст Носика. Носик подумав: „Маленький Костін і страху в ньому немає, а як збрив славно, а я не можу. Отже, підтягтися треба“.

Митька Зуб почував, що робиться щось недобре. Він приглушеним голосом уже не кричав, а ніби жалівся Ількові Качанові.

— Кінець-кінцем, хлопці, насмішку вони строять. Хто я такий? Якого чорта я піду рейки чистити? Вибійник я, мати їх так, чи ні? Кадровик, чи ні? Раз я три роки вже в вибої по шахтах працюю! — Останні слова Зуб говорив уже без піднесення. Він уже знав, що

вони ні на кого не вплинуть. Ілько Качан відійшов набік і думав про своє. На стояках і обаполах лежав відвернувшись від Зубцева, Ніздря і тихо насвистував. Він перший встав і пішов за бригадиром Носиком шукати ремонтної роботи.

... А почалося все ось з чого. В наскрізній бригаді Костіна працює на відбійному молотку старий відбійник Гнатюк. Сьогодні спустився він у шахту раніш за всіх, оглянув усі дев'ять приступок і порадився з товаришами з бригади.

— А що якби перегородку в ґратах зсунути і через перший приступок вугіль пустити?—В бригаді порадилися, спробували кособочити риштак. Льовка Кац—учень і помічник Гнатюків—гарячкував. Він вважав за свій обов'язок завжди підтримувати старого. Так було у великих питаннях, коли Гнатюк організовував ударну бригаду, так було завжди в маленьких справах, коли знав Льовка Кац, що старий чекає на підтримку.

— Що там вимірювати, — закричав Кац, довгобразий блідий парубок з намотаною на голову брудною хусткою, — що там вимірювати, ліземо в забій, дядьку Терешку. — Терешко Гнатюк, бачачи рішучість і завзяття в очах молодого помічника, поліз у гезенок перший. За ним пішов по стояках Льовка, а слідом поповзли один за одним останні. Гнатюк говорив Льовці, важко перебираючи руками стояки приступок.

— Ну, хай день буде хуртовина, хай два. А ми вугілля наготуємо.

— Наготуємо! — завзято крикнув Льовка, дивлячись вгору на Гнатюкові підшви.

Незабаром задзвеніли обушки і вугіль чорними потоками, смоляною річкою, густими масивами поповз донизу гезенком через перший приступок. В цей час спустився другий раз у шахту Костін і передав своїй бригаді розпорядження про те, щоб перестали рубати вугіль і вилізли всі на штрек. Старий Гнатюк незадоволено вислухав наказ залишити вибій.

— Тільки приладнались, тільки обушки защебетали... ех, начальники!—Але з вибою виліз. Труддисципліну дядько Терешко цінував і ставив над усе.

У штреку ремонтували вузькоколіяку. Носили нові підрубані чурачки, забивали їх під рейки і скріплювали залізними брентелями. Гнатюк „захлинався“, давно не працював він на такій роботі, щоб можна було вільно розпросторити руки й ноги. У вибої весь скулився, руками розмахуєш, а тіло завмерло. Не так на ремонті. Бігає Терешко по дереву, лопатою розчищає землю, молотком брентелі забиває. Блисне в темряві вигострена сокира, вискочить іскра з-під молотка і знов рівне постукування й бадьорі вигуки, що свідчать про єдність у праці.

Терешко Гнатюк з помічником Льовкою не розлучаються. Разом у вибої, разом і на ремонті. Ось Льовка викотив порожній вагон і разом з старим поїхали по дереву. Здрагають рейки під тяжкими роздутими колесами, Льовка гонить, а старий Терешко

йде збоку, поклавши руку на тонку стінку вагона. На третьому участку біля гезенка лежить велика купа поліняк і тонких обapolів. Підкотили до гезенка. На поліняках весело сміялись і Митька Зубцев розповідав смішне оповідання про салдата, що передягнувшись жінкою, лякав у лазні голих жінок. Семен Ніздра сміявся особливо. Він лежав на двох дошках і кожний вибух сміху супроводив подригуванням ноги, задравши її догори.

Дядько Терешко зупинився, підняв на Зубцева акумулятор, освітлив маленьку головку на широких плечах і з іронією, в якій чути було злість, заговорив:

— Боже поможи, значить соціалізм будуємо, Митяго Зубцев? Ти лежи, Митько, лежи, він сам збудується, робітників вистачить. Он у Льовки очі на лоб лізуть, то нічого. Терешко Гнатюк за тридцятий рік роботи в забої взявся дерево возити. — Гнатюк зідхнув, Зубцев зблиснув очима,

— Болячка ти, а не людина!

— Болячка? А хто ж, як трутень, сидить на нашій ший? Сво-лоч чортова, задихаємося, шахта стає, а ви теревені розводите. В стовбур би тебе, падлюку, — і дядько Терешко рвонувся до Зубцева.

Митька був високий і Гнатюк совав старими маленькими кулачками в його червоне обличчя. Зубцев одним махом ударив зразу по обох кулаках Терешка.

Льовка Кац схопив Зубцева за барки, той думав, що почнеться бійка, але Льовка спокійно підвищив голос:

— Ти! На кого руку зводиш? Старий цілий вік шахті віддав. — Льовка був нижчий за Зубцева, вужчий у плечах, але м'язистий, завзятий і задерикуватий. Зубцев, тяжко дихаючи, як після тяжкої роботи, ступнув убік. Терешко хвилювався, смішно підскакував на місці і хрипів.

— Із спілки його падлюку, суд над ним треба вчинити, я йому покажу, як салдат жінкою передягнувся...

Збоку Льовка Кац спокійно накладав у вагонетку дерево. На колодках сміялись, затуливши кулаками рота, Семен Ніздра і „Велетень“.

Старий Гнатюк не помітив, як згас акумулятор, він трохи заспокоївся і пішов до помічника.

— Погнали, Льовко, чого з ними воловодитись? Стихія — ось хто вони! — Льовка здивовано подивився на старого. Його вразило таке влучне і вдале порівняння.

На поверхні, на височині 450 метрів від надр, на землі, засипаній снігом, бушувала хуртовина. Рвучко підіймав вітер сніг і ніс у широкі простори. Сіре небо погрожувало звалити на землю величезні снігові гори. Холод прошигував блаженську одєжину людську.

Похмурий сірий степ бушував як море, і загрожував шахті нічною хуртовиною...

II. Хуртовина йде

В метушні, шукаючи рішучих заходів, ніхто не стежив за тим, що робили декілька чоловіка біля високої цементової огорожі всередині шахтового двору. Іван забув про той вечір, коли після гамірного бюра до нього, стомленого, підійшов машиніст Лисих.

— Полагодити б снігочисник, товаришу Іване, оце б так.—Іван завжди заохочував усіх ініціаторів і Петро Васильович, перш ніж почати ремонтувати іржавий вагон, вирішив обговорити з секретарем.

— Чого ж, візьмись — стомлено потягнувся Іван.— Діло добре зробиш.

Лисих пішов того вечора з осередку з твердим наміром за кілька днів поставити снігочисник і своїми силами розчистити колію на станції. Не пам'ятали в осередку, що машиніст копальневої кукушки Лисих почав ремонтувати снігорізний вагон, а як хто й пам'ятав, то не надавав цьому ніякого значення, не віривши, що можна відремонтувати. Знали всі, що десь на задвір'ї копальні валяється поламаний вагон, але чи могли ж уявити, що пізніше, в одчайдушній і нерівній боротьбі з стихією снігочисник відіграє важливу ролу? Передбачити цього не могли.

І як же здивувався Іван, коли бригадир Костін повідомив, що сам бачив відремонтованого снігочисника. Перший раз за кілька днів стихії, коли напруженість і готовість до швидких дій стали беззаперечною умовою кожного шахтового комуніста, перший раз на побляклім обличчі Івановім бригадир Костін помітив колишній вогник ясно-сірих очей. Вогник був теплий і привітний, від цього вогнику рішучіше поблискували очі, говорячи про впертість і міць людини. І Костін відчув якусь приємність, він був задоволений, що він примусив радіти сумного тих днів Івана.

Іван був приїжджий і хоч працював на шахті рік, але всіх комуністів близько не знав. Зараз, коли в теплому затишному кабінеті перед ним сидів обвітрений, обмерзлий машиніст Лисих,— Іван знав, чим живе цей пристаркуватий чоловік. Він уважно дивився на машиніста, здавалось, намагався обмацати всього, просякнати всередину, за крижану бурку, за кожух.

В теплій кімнаті розтавали великі машиністові вуса, тяжкі краплини каламутної води падали на червону скатерку і Лисих скинув з задубілих пальців кожушану рукавицю.

— Так, що ти, товаришу Іване, даремно... Я не мовчки це діло робив, ти просто забув. Тринадцятого я після бюра казав тобі—полагодити б, кажу, снігочисника... А в нас, сам знаєш, від слів до діла не двісті верстов.

Іванові було приємно, що сильний духом, міцний, широкий в плечах чоловік після важкої роботи на великому морозі і жорсткому вітрі сидів у нього в кабінеті і намагався виправдатись. Чому? Він не зрозумів Івана. Хіба міг заперечувати секретар парторганізації, що машиніст Лисих поставив на ноги снігорізний вагон?

— Хіба я заперечую?—Іван усміхнувся і закивав головою.— Такий приклад треба наслідувати. Ти тільки, Лисих, повинен був не так. Сказати на бюро—цього мало. Ми, знаєш, іноді запрацьовуємося і такі справи проморгуємо...—машиніст не розумів.

— Та ти нічого не проморгав, що там говорити даремно!—Іван продовжував.

— Що треба було? Треба було прийти і сказати: „валяється снігочисник, іржавий, занедбаний. Це злочин, дайте помічників— і все! Ось, як ти повинен був зробити, а ти сам надриваєшся.

— Та годі тобі, товаришу, згадувати пізно. Тепер чіпляй кукушку та йди сніг ріж.

Лисих устав, щоб вийти з кабінету. Він глянув на свої повстяники, обшиті шкірою, і на каламутні калюжі талого снігу на підлозі.

— Бач, як наляпав?—Він хотів піти, але ждав, що Іван ще щось скаже. Перший раз бачить секретар такий близький до нього, що можна було говорити не тільки про роботу, але й про себе, коли так вільно себе почуваючи, можна сказати про промоклі ноги і такий сніг.

Іван думав про своє. Він добре знав, що спонукує наших людей, комуністів і позапартійних так захоплюватись роботою. Він добре знав, що серед шахтарів багато є старих робітників, які в дні запілля провадили роботу на хазяйських шахтах. Багато старих було на фронті і вони назавжди зрозуміли суть революції. І через те, що Іван нічого не знав про життя Лисих, ця людина стала для нього надзвичайно цікавою.

— Ти, Лисих, будеш членом штабу боротьби з стихією.

Машиністові здалося, що останню фразу секретар сказав так, ніби питався в нього згоди.

— Буду—погодився Лисих і вийшов од Івана.

Біля цементової огорожі, на морозяних рейках стояв снігочисник. Вагон з облізлими боками і потрісканою фарбою. Але стояв він на чотирьох колесах змащений і готовий почати різати сніг. Біля вагона ходив з ключем кочегар, він же помічник машиніста Петько. Десь біля сортувалки Петро Васильович Лисих готував кукушку очищати від снігу колії. Петько зрідка поглядав убік і ждав, що от-от з-за нових, недавно збудованих, градирень з'явиться знайома, до останнього шпеника, закінчена кукушка. Петько повинен зараз виконати обов'язок зчіпника. Як під'їде на кукушці Петро Васильович, Петько повинен причепити вагон до паровоза і вскочити в двері кукушки на допомогу машиністові до гарячої полум'яної паливи.

Петько яскраво уявляв, як снігочисник поволі, але вперто іде на снігові масиви, а-заду йдуть з лопатами робітники, шахтарі, окремо чистять сніг бригади комсомольців, сміючись і заспівуючи на морозі пісень. Він уявив, як він, під'їжджаючи до хлопців з осередку, підспівуватиме з паровика, веселіше підкидаючи вугілля в паливню.

Петько не міг встояти на місці. Він дивився туди, відкіля повинен був виїхати Петро Васильович. Ось він уже чує писклявий крик кукушки—і знов тихо. Він човгає ногою по снігу і з нетерплячки сердиться на старшого машиніста...

... Машиніст Лисих жив ще в старій цегляній хаті. Скільки разів пропонували йому перейти в нові будинки, але якось не наважувався Лисих. Обжився, звик до хати, до вулиці, до сусід. Та не така вже й погана була його квартира.

Злежались збиті, змерзлі сніги, почорніли від кіптяви. Вітер заносив вугільний пил у засніжені степи, пил лягав на м'який сніг уже не білів, а був темно-сірий. Замело шляхи—і вугілля не возили навіть у робітничі квартири. Петро Васильович застає вдома крикливу, сліпу на одно око, дружину. Дружина кричить про те, що її замучили холоди, що черги нестерпні, про те, що через хуртовину не розвозять у виселку води й вугілля.

Лисих незадоволено крекче, бере з вішалки одержу і йде на шахту по вугілля. Вулиці порожні й самотні, рідко де пробіжить людина, шмигне в квартиру, і знов порожньо, вітряно і холодно. Незабаром Лисих несе через всю площу від шахти до квартири дві великі брили вугілля. Від глянсу, від намерзлого льоду, вугіль блищить похмурим, тупим блиском. Машиніст не оглядається, він добре знає, що адміністрація дозволила брати вугіль і не зважаючи на це, все ж якесь тяжке чуття несе він у собі. Чуття таке важке, як вугільні брили.

Петро Васильович уже завернув на четверту лінію, зараз за рогом буде і його квартира, а думки непокоять його і йому незручно йти, ніби в чоботи, під п'яти і між пальцями насипалось дрібного вугілля.

„Адже ж не краду я? Ні. Всім дозволили—стихія. А тільки господарі ми погані. Вчасно не розвезли на квартири вугілля, а тепер що? Кожен такі брили тягне. Адже ж золото, а не вугіль...“ І Петро Васильович зрозумів, що його мучить. Вугіль з сімнадцятої шахти був високосортний, високоякісний, його продавали на транспорт палити в паровиках, його били на „оріх“ і тоді він придатний був для пароплавів. Свого вугілля сімнадцята шахта не тільки не возила на квартири робітникам, але навіть жаліла для своїх кукушек. Все це добре знав Лисих.

І ось тепер стихія, насилаючи біду за бідою, примусила псувати дорогий вугіль марки „ПЖ“. Петро Васильович починав розуміти своє хвилювання. Він жалкував так, як може жалкувати хазяїн свій власний дорогий вугіль.

У хаті тепло, чисто, по чисто вимащеній печі повзають великі прусаки. І здається Петрові Васильовичу, що вони роздуті, відгодовані. Він постукав пальцем по теплій глині, прусаки розповзлись кудись по щілинах, за комин, за лежанку.

Вечір. Від втоми залипаються очі і хочеться лягти в постіль і відпочити від холоду, від метушні й хвилювання. Завтра має бути

велика робота—очищати від снігу рейки, завтра багато роботи, а тепер залишилось дочитати газету—і відпочивати. Петро Васильович вирівнює пом'ятий аркуш друкованого паперу. На нього дивиться зігнутий, німецький безробітний, два поліцаї в високих шапках скрутили йому руки й кудись тягнуть. У газеті повідомляли, що безробітні в Берліні виступали на площі й вимагали „роботи й хліба“. Далі повідомлення про страйк польських робітників. Петро Васильович вибачливо сміється, відкладає набір газету за 1 лютого і махає рукою.

У машиніста Лисих виробилась якась особлива поблажливість до робітників інших країн. Ніби він, читаючи газети, казав їм: „не вмюють хлопці наступати, вичікують. Чого в нас не вчаться“?.. І чудно те, що Лисих дуже поважав Німеччину, як передову розвинену країну, але коли доводилось говорити про революцію, Лисих сердився на закордонних товаришів за їхню „повільність“.

І скільки разів сперечалися з ним товариші в осередку, доводили йому, що він недооцінює, не вірить у сили німецького пролетаріату, але Лисих заперечував. Він вірить у сили берлінців, він знає, що вони безперечно переможуть, але досвідом вони молодші. За досвід Лисих вважав усю складність російської революції, причини великих і правильних перемог. Він добре знав, що в революцію він виріс, зміцнів і зрозумів свій шлях..

Його путь. Вона йде від днів підпілля через поля громадянської війни, через тяжкі дні 19 і 20 років, коли відбудовували шахти, вона йде, його путь, до великих перемог 30 року. Ця путь важка, треба змітати переpons і йти вперед, вперед без кінця. Іншої путі в машиніста Лисих немає...

Ранок. Після нічної хуртовини вляглись, заспокоїлись сніги, вітер притих, але так само міцнів мороз. Уже визерунки на вікні іскрились від сонця, що вилазило краєчком з непрохідних зимових хмар. Лисих прокинувся. В кімнаті було холодно і тепло держалось тільки під укривалом. Зараз же Петро Васильович згадав, що на сьогодні є якась велика робота. Спочатку він згадав, що ця робота невідкладна, що про неї він довго думав перед самим сном, нарешті, швидко мигнув снігочисний вагон і машиніст згадав усе. Холод у кімнаті нагадав про стихію, про те, що шахта відрізана від станції, від району. Петро Васильович швидко, щоб не змерзнути, вскакував в одіж, повстяники, кожух, мимохідь пив льодове молоко, загортав на день хліб і біг туди, на шахту, де стояв маленький паровик — копальнева кукушка.

Петько розпалював вогонь. Паливня швидко ковтала сухі поліна, шматки вугілля. Лисих ніяк не міг зогрітись після сну і теплого укривала. Він зараз думав тільки про одне, що треба їхати в холод, пробиватись крізь сніги, сухі й затверділі.

Опівдні погода була тиха і коли полагодженим телефоном передали, що надвечір має бути хуртовина, багато шахтарів не повірили. Вибійник Гнатюк махнув рукою.

— Завжди вони так. Коли хуртовина справді йде — мовчать. Випогоджуватись стало — пророкують. Не вірю я!

Іван посміхнувся. Часто передові робітники, орієнтуючись в основних питаннях політики, навчаючись у вечірніх комвишах, недовіряли метеорологічній станції, сміялися з неї і не вірили, що можна передбачити погоду, відміну сонця, місяця... Іван вбачав у цьому залишки неосвіченості, неписьменності, малокультурності і він просто Гнатюкові не заперечив, але подальшими пропозиціями показав, що він вірить повідомленню з міста.

До Івана нахилився Костін, Гнатюк і бригадир Носик. Іван говорив сухо, діловито.

— Якщо стихія бушуватиме й далі, то утворимо штаб боротьби з стихією. Введемо копальневу раду старих і надамо необмежених прав. — Ніхто не заперечував, всі знали, що коли Іван щось пропонує, то цього вимагає справа. До штабу ввели машиніста Лисих, Костіна і голову копальневої ради.

В степу до рейок, де ледве помітно рухалась кукушка, саньми під'їхати не можна. Іван зліз із саней і пішов до снігочисника. Він знав, що головне зараз було — очистити колію до станції. За день роботи машиніст Лисих очистив не більше як півкілометра, сніг був твердий і вагон ледве просувався рейками. Він різав сніг побіч рейок, але відкидати доводилось лопатами і це ускладняло, загаювало роботу.

З вузького вікна Лисих бачив широкоплечу постать, що йшла від шляху засніженим полем.

Людина була невисока, і широкий кожух повнив і приховував її звичайну рухливість. Незабаром Лисих впізнав Івана, він дав пронизливий і довгий сигнал і зупинив кукушку. Петро Васильович виглянув надвір і допоміг Іванові вилізти на східці машини. Іван важко дихав.

— Як робота? Важко, товаришу Лисих?

— Чого там важко, помаленьку перемагаю. Ми з Петьком ніколи не журимось. — Петько почервонів, він хотів щось переконливе сказати Іванові, таке, щоб той повірив, що вони проріжуть снігові перепони. Але вийшло не дуже переконливо.

— Якби допомога, товаришу Іване, ми б враз. — Іван застібнув полу кожуха.

— Ти, товаришу Лисих, їдь назад. Боюсь я, що даремно працюєш. Вночі має бути хуртовина. Це одно. Друге це те, що сам ти не переможеш снігу, це ми зробимо всі разом..

До секретарювання на шахті Іван працював на районній і окружній роботі, коли приїхав на сімнадцяту шахту, зустріли його непривітно. На шахтах люблять своїх робітників і коли почують, що надсилають людину на ту чи іншу роботу, на шахті не заперечують, але зустрічають „чужого“ непривітно і чекають від нього роботи, не допомагаючи йому. Іван приїхав на шахту тих днів, коли на шахті був прорив. Чули про нього одне, що він старий комуніст. Чули, що Іван — це його партійне прозвисько. Чекали,

що він, як і колишнє керівництво, організовуватиме безсистемні штурми за штурмами, що буде — ганяти за різні дрібниці.

Приїхав на роботу Іван, і в великих метушливих днях розвіялись брехні про його суворість, побляк вигаданий образ людини, і зжився, спрацювався, став невід'ємною частиною всього шахтного життя новий секретар. Тепер більше розповідали про його підпілля, про те, що в Івана були особливі методи керувати. І подобалось шахтарям, коли Іван виступав на зібранні. Він ставав трохи боком — це надавало йому завоїстого бадьорого вигляду, не зважаючи на середні його літа. Поводився він просто.

Перших днів, як приїхав Іван, після партійного зібрання Костін заговорив з ним.

— Знаєш, про тебе казали, що ти суворий і злий. — Іван засміявся.

— Треба бути, товаришу Костін, більшовиком. Відповідно до цього має складатись і твоя вдача. Іноді робітник може дати поблажку — обивателі скажуть, що він не суворий, що він добрий, що він, нарешті, добра людина. А партія до всього цього додасть, що він поганий комуніст і поганий робітник. — Костін спробував заперечити.

— Ні, не те, я думав просто, що є люди поганої вдачі.

— А ось є ще й такі робітники — продовжував свою думку Іван, — що в маленьких поступках, в окремих поблажках, ти розумієш, в дрібницях ідуть назустріч тому чи іншому членові партії і тоді цього робітника звуть добрим і хорошим. Треба загальне наше добре робити, що як краще й успішніше піде наша робота, то всім стане краще, швидше задовольнимо ми основну масу і тоді не треба буде бути „добрим“ для когось окремого. — Іван усміхнувся і відійшов, закінчуючи думку.

— Але добрим товаришем не завадить завжди бути, ось як...

Характерна Іванова риса, як керівника, була його особливість кожному, здавалось, найдрібнішому питанню надавати величезного значення. Іван бачив зв'язок між складними вирішальними питаннями і питаннями менш важливими, другорядними. І цю свою особливість Іван намагався передати іншим; на комсомольському зібранні, коли говорилось про погану роботу піонерзагону і коли деякі комсомольці недооцінювали значення роботи з піонерами, тоді виступив Іван:

— Не можна відділяти питань добичі від готування кадрів, не можна відділяти будівництва соціалізму від виховання зміни. Треба все послідовно пов'язувати. Інакше — це буде вузьке діляцтво. Знаєте, як сказав один комсомольський поет: „Нужно за каждой мелочью революцию мировую найти“. Он воно як...

— Літньої спеки, коли добич знижувалась до 60% і менше, коли шахта потрапила в районівій газеті на чорну дошку, цих днів приїхав на шахту Іван. Господарські керівники, що крім добичі більше нічого на шахті не хотіли знати, — вони не зрозуміли спочатку Івана. Вони приходили до партосередку.

— У нас у шахті, товаришу Іване, так ось і так...— І починали розказувати про основну причину прориву. Іван спокійно дивився на стелю, стукав пальцем по столі і потім уривав господарника.

— Хвилинку. Як у тебе з убиральнями? Убиральні на шахті чистять? А як у їдальнях їжа? Чого в їдальнях повно мух? В касарнях і гуртожитках білизну часто перуть? Дивись, товаришу, яка спека, а в нас у будках немає сельтерської води. Робітник вилізе з шахти, треба щоб було що пити.

— Товаришу Іване, я керую шахтою, яке мені діло до сельтерської води, до мух, до вбиралень? — Іван хитав головою, ліве око мружилось. Ці міркування ставали всупереч з методами його роботи.

— Треба, брат, розуміти зв'язок між запаскудженою вбиральною і добичем вугілля. Між прогулами й поганою їжою в їдальні. Якщо взялися будувати соціалізм, то треба все самим робити.

І Іван відпускав господарника. Він знав, що всю увагу зараз треба зосередити на питаннях механізації. Але побутові питання не заповнили нового секретаря партосередку і він почав з них через те, що на шахті № 17 ними ніхто не цікавився. Він почав з побуту через те, що тут він був у поганому стані.

І на другому ж зібранні, після того, як приїхав Іван, розглядали питання про громадське харчування і про п'ять їдалень. Коли зала літнього театру вже була повна людей, відкрилась сцена. І багато дехто здивувався. Зібрання це чи ні? На стовпах по обидва боки сцени висіли брудні в вугіллі, в масних плямах рушники, подертий і сірий від бруду кухарів халат. На стільці стояв брудний іржавий бак на воду. Над речами, вивішеними на сцені, був напис: „Експонати контрреволюційної, злочинної роботи нархарчу й робкоопу“. Раніш ніж відкрити зібрання, виступив Іван.

— Товариші, комуністи. Країна потребує вугілля. Але його робить не тільки наша вперта боротьба, наша відданість більшовицькій партії. Вугіль добуваємо не тільки ми з вами — комуністи, комсомольці й кадрові шахтарі, що не зважають ні на які труднощі й тяжкі умови і працюють енергійно й уперто. Вугіль добувають ще й ті, що прийшли вчора з села, що не бачили ще чим виробництво краще, вигідніше, чим пролетаріят організованіший.

Робітника треба поставити в такі побутові умови, щоб він працював і знав, що, вилізнивши з шахти, він зможе смачно й дешево пообідати. Що в гуртожитку після роботи він, скупавшись, ляже в чисту постіль. Що обід буде такий смачний, що він не кривитиметься від нього. Ми не обіцяємо ще сьогодні робітникам, нашому шахтареві, що на обід подамо смажену гуску або качку, ми не обіцяємо курчат у підливі і в сметані. Це була б демагогія. Але ми обіцяємо, ми цілком здатні, ми настільки сильні, щоб той самий шматок м'яса засмажити смачніше, щоб котлета була не сира, а засмажена.

Але ці побутові умови ми повинні створити не тільки через те, що це підвищить добич. Створення кращих побутових умов — це

невідмінна умова будівництва соціалізму. Знаєте, що сказав тов. Сталін? Він сказав, що з революцією робітник виріс, вирости його матеріальні ресурси. вирости, подвоїлись його побутові вимоги: матеріальні й культурні. І ці вимоги ми повинні задовольнити. Той, хто гадає і каже робітникам, що зараз ще погані обіди, але зачекайте, мовляв, до соціалізму і ви дістанете краще, той, хто своє невміння смачно зварити м'ясо прикриває тими аргументами, що, мовляв, як не кажи, а зараз все ж краще робітникові, ніж до революції,—той нічого не розуміє в нашій політиці. Робітник знає, що він зараз живе вже краще, ніж до революції. Але й революцію він робив для того, щоб жити краще. Ми повинні зараз день-у-день, щогодини поліпшувати життя робітників. І саме будівництво нового суспільства має на увазі щоденне поліпшення матеріальних умов. Он як...

Це було давно, рік тому. Тоді на шахті був прорив, бракувало робітної сили. Тоді керівництво шахти не вміло працювати і його змінили. До стихії, до хуртовини, що замела шлях на станцію, — шахта № 17 давала 100% добичі. Іван це з'ясовував не просто тим, що значно поліпшились побутові умови шахтарів, не тільки тим, що зараз на шахті замість зменшення — великий приплив робітної сили. Ні. Головне було в механізмах. Головне і провідне було в тому, що шахтарі навчилися на крутому спаді працювати врубавими машинами.

За стіною жив Терешко Гнатюк. До машиніста Лисих, до його затишної кімнати з відгодованими прусаками долітає тихе старече мугикання. Смеркає, за вікнами біліють сніги, тоді Терешко Гнатюк починає тихих пісень. Скільки разів прислухався Лисих, але слів не можна було розібрати. Ці пісні тягнуться безконечно довгими просторами, в них немає слів, в них тільки звуки довгі, тягучі. Машиніст яскраво уявляв собі Гнатюка, він знав коли починається за стіною мугикання, це старий Терешко розпалює в печі й сідає на стілець, підігнувши калачиком ноги. Лисих також знав, що коли Гнатюк співає, то рот у нього міцно стулений і сіре обличчя з маленькими сірими очима зморщене. Старий співає годину-дві, поки зовсім смеркне, потім від одягається і йде в клуб гратись „в кісточки“.

Живе Гнатюк сам. Під час голоду померла з тифу його стара, дочка в Москві закінчує інститут і ось уже більше як п'ять років не живе з батьком. Все життя Гнатюкове проходить у шахті, в нарядній, у конторі, в клубі, на засіданнях у шахтовому комітеті. Тільки й чує його сім'я Лисих після роботи між 4 і 6 годинами вечора, коли він мугиче своїх нікому незрозумілих пісень.

І Петро Васильович знає вдачу Гнатюкову — він не може залишатись на одинці. Тоді старий згадує про свою дружину. В такі хвилини він мугиче пісень, підходить до столика, бере фотографію

єдиної дочки, довго дивиться на нерухоме обличчя, аж поки швидко закліпає рідкими віями.

Старий нудьгує за дочкою...

Ніч, північний жорстокий вітер рве проводи. Згори йде сніг, в землі підіймаються старі, давні сніги, на крок нічого не видно. На темних і кривих вулицях гаснуть рідкі вогні. Від електростанції долітає оглушний вибух, багряна заграва на мить освітає шахту й поволі темніє побляклим світлом.

В стіну Петра Васильовича Лисих голосно стукають. Машиніст ще не продер очей і обзивається.

— А і... і...

За стіною лунає голосний, трохи верескливий голос Терешка Гнатюка.

— Чуєш ти чи ні? Біда на шахті, Петре, чуєш?

Лисих схоплюється з постелі, швидко одягається, плутаючись в одязі і застібаючи раніш кожуха, а потім штани. На дворі зовсім темно й тихо. Здалека вже чути нервові кроки. Маленький Гнатюк гнеться від холоду, тулиться до великого й важкого Лисих, намагаючись взяти його під руку.

— Що ж воно робиться? Чи справді небо з нами ворогувати почало, як ти гадаєш, Петре?

Лисих мовчазної вдачі. Він швидко йде і трохи незадоволений, що Терешко затримує його.

— Скінчимо ми з цією катавасією сніговою чи ні? А кінчати треба. А то руки зв'язує хуртовина. — Гнатюк швидко говорить, він і не чекає на відповідь від машиніста, але добре знає, що Лисих зараз думає про те, що й він.

В кімнаті комосередку горить гасова лампа. І люди в темно-брунатному освітленні здаються зовсім іншими. Ось стурбований бригадир Носик. Ось Костін, ось товариш Іван за своїм столом мружить ліве око. Лисих ніби перший раз за багато років знайомства з Гнатюком при тьмяному світлі розглядає безвусе й безбороде Терешкове обличчя. Всі знали, що завтра зранку доведеться змагатися з стихією. Завтра день великих робіт відновлення порядку, порушеного хуртовиною.

Іван тільки що прийшов з аварії на електростанції. Там монтери, слюсарі й машиністи вже взяли до роботи. Коли в партосередку зібралось чоловік двадцять, розбуджених вибухом на електростанції, тоді Іван підкликав до себе старого Гнатюка.

— Ти, Терешку, найстаріший вибійник, треба буде скликати старих кадрових шахтарів. Треба буде обрати раду кадровиків. Завтра треба довести, що ми можемо очистити колію і ліквідувати стихію. Ти мене зрозумів, Терешку? Є дві небезпеки. Одна — це зовсім зупинити на довгий час шахту, якщо взавтра вибоїв не очистити від вугілля, якщо не розвантажимо естокад і перша валка не повезе вугілля на станцію. Є друга небезпека — це, коли не очистимо колії до станції, значить шахта залишиться без хліба, без м'яса, без усіх продуктів. Я зараз же про це скажу всім

присутнім. Як організувати цю справу? Треба довести всім, але старі швидше вплинуть на новаків. Комсомольців у нас 150 чоловіка. Завтра почати і завтра скінчити боротьбу з стихією.

Гнатюк зрозумів секретаря. Вночі в тому ж приміщенні засідала перша рада кадровиків. Роботу треба було почати зранку й почати організовано. Якщо комсомол дасть 150 чоловіка, візьмуться до роботи всі старі і ті робітники, хто оселився і довго живе на шахті, якщо прийдуть допомогти домашні хазяйки й неорганізоване населення,—тоді перемога забезпечена.

Це зрозумів, добре продумав Терешко Гнатюк.

Рада кадровиків,—це все старі і пристаркуваті робітники. І як серед них опинився Льовка Кац, молодий блідолиций комсомолец? Він бере участь, виступає, гарячує і тільки під кінець бригадир Костін, сміючись, зауважує:

— Льовка теж кадровик?—Але Терешко поступився за вірного помічника.

— Цей в огонь і в воду.—Всі звикли, що старий Гнатюк, виступаючи на зібраннях, або розмовляючи з кимнебудь, завжди говорив порівняннями. І відкіля вони пливли до голови старому! Але від його порівнянь завжди ставала ясніша думка. І коли вже про все домовились і точно розподілили сили на завтрашній наступ, коли вже все скінчили й почали вставати з місць, Гнатюк крикнув запально, зморщуючи безвусе й безбороді обличчя.

— Клин, товариші, вибивають клином, так і хуртовину робочим штурмом виб'ємо!—і машиніст Лисих, що більше мовчав, повірив своєму сусіди Гнатиюкові, як вірив у кожну, хоч би нездійсненну з першого погляду, справу. Він хрипким голосом сказав.

— А чого ж не вибити? Снігочисник на чотирьох колесах стоїть. Льовка Кац тиснув у коридорі руку старому Гнатиюкові.

— Завтра, дядьку Терешку,—кінць. Ми йому покажемо, як з більшовиками жартувати.—Терешко криво усміхнувся.

— Який ти Льовко більшовик? Ти тільки можеш бути більшовиком, як у старих навчишся. Ти он що, тобі доручено пропагувати касарні. Пам'ятаєш стихію? Так от — їх.

Льовці подобався батьківський тон дядька Терешка. Через цей тон Льовка вірив, що Гнатюк пройшов велику школу боротьби і роботи, багато бачив на своєму віку і має право вчити його, молодшого на дві третини.

III. Ми — кріплення

Незабаром мало світати. І перед світанком темрява стала ще гущіша. Між світанком і ніччю ніби стала грань. Стихла хуртовина, міцнів мороз, а на копальні то там, то тут чути було пружисті кроки. Це розходились з осередку, з шахтового комітету, з засідання ради кадровиків.

О п'ятій годині вранці тонко й пронизливо засвистав паровоз. Це Петро Васильович Лисих виїхав з снігочисником на колію.

Петько і Льовка Кац збирали комсомольців, а вже годині о восьмій закипіла робота. Снігорізний вагон ішов, глибоко врізуючись у сніг, по обидва боки колії комсомольці лопатами відкидали снігові брили за висип. Групами надходили старі й пристаркуваті робітники, що давно працювали на шахті. Група на чолі з Носиком і Костиним зайшла наперед снігочисника й різала сніг лопатами.

Терешко Гнатюк прийшов разом з Іваном. Іван роздягнув кожуха й вибрав блискучу синім блиском лопату. Пластівними летів сніг, виростаючи за висипом у великі гори. Вітер починав віяти з півночі і змерзлі комсомольці тупали чобітьми, співали пісень, цокотіли зубами і, зрідка, відриваючись від роботи, жартома штовхали один одного. Назад і вперед ходила кукушка, очищені вже від снігу простори знов і знов перевіряв снігочисник. У Івана незграбно вилітав з рук замерзлий держак і він раз по раз оббивав шкіряною рукавицею лід. Коли повз проходила кукушка, Іван оглянувся й побачив у вікні Лисих. Машиніст широко усміхнувся й глухим голосом перемагав стукіт своєї машини.

— Ти б, товаришу Іване, до мене в машину поліз, нагрівся б. — Бригадир Костін подивився на змерзлого Івана і підтримав машиніста:

— Ти або кожуха одягни, або йди в машину до Лисих, там допомагатимеш. — Іванові було ніяково від цих турбот за нього. Він подумав про те, що великі справи творить не тільки воля й бажання боротися, але й така ось теплота, товариське піклування.

— Дурниці! — відмахнувся Іван і зразу перевів розмову на те, коло чого зараз працювали всі. — Ти, товаришу Лисих, пройшов уже до Білої будки, отже, залишилось кілометрів сім? Чимало. Передайте Гнатюкові, нехай він половину людей до будки перекине, — наказав Іван і поліз в кукушку. Машина подала сигнал і пішла різати застиглий сніг на рейках...

За начальника сьогодні був старий Гнатюк. Він бігав з одного кінця в другий, кричав, переставляв з одного місця на друге робітників. Біля висипу стояв кінь, запряжений в легкі санки, і Гнатюк раз-по-раз їздив у виселок. Він відтіля або привозив ще п'ять-десять чоловік, або привозив лопати, або їздив пробувати чи не порвався телефонний дріт, щоб зв'язатися з станцією.

Гнатюк стоїть на висипі і мружить маленькі, безкольорові очі. На білому снігу, на тлі ясно-сірого горизонту він — маленький і шупленький дідок, — здається мідним і великим. Гнатюк чекав на Льовку Каца. Він знав, що останній раз Льовка приводив комсомольців з шахтового гірно-промислового училища, а зараз уже більше як година його немає на участку. Старий турбувався і не знав, що трапилось з помічником. Нарешті, годині об одинадцятій ранком, прибув Кац.

Гнатюк зразу звернув увагу на його незвичайний вигляд. Льовка завжди був блідий, але зараз блідість була особлива. На тонкій шкірі яскраво вирізнялись сині жилки і під очима лягли великі темно-сині смуги. Льовка зразу найшов дядька Терешка.

Вони, взявшись під руки, пішли висипом і Гнатюк з батьківською нетерплячкою шарпнув Льовку.

— Ну? — Він знав, що щось трапилось. Льовка кусав нижню губу й говорив роздільно.

— В 411 касарні бузотьори відмовились йти. Митька Зуб загітував частину робітників. Справжня буза. Я винен, дядьку Терешку...

— Гарячкував, мабуть?

— Ні, мені здалося, що народ прихильно ставиться, що без роботи їм набридло сидіти, і я почав агітувати нашими загальними завданнями. Митька Зубцев почав цькувати і кричати яскраво антирадянські фрази. І я посварився з Зубцевим. — Терешко махнув рукою і пішов до робітників.

— З Зубцевим кінчати треба. Це вже не стихія, а справжня куркульська сволоч. Як тільки тих людей на сніг вивести? От завдання. Скільки там?

— Чоловік сорок.

В 411 касарню, туди де жив Митька Зубцев з своїми друзями, Ільком Качаном, однесельцем Семеном Ніздрю і „Велетнем“ — туди комсомольський осередок вселив мобілізованого комсомольця Льовку Каца. Приїхав він з Києва, великий хлопець з довгими руками й блідим обличчям. За його шкіряну тужурку, витерту і сходжену, в 411 касарні прозвали його комісаром. І Льовка не сердився. На Київщині, в маленькому містечку живуть Льовчині батьки. Батько Льовчин, старий Кац, працює бляхарем, і шкіра на руках у старого Каца шорстка й пружиста. Коли він загинає краї бляхи, руки не згинаються і залізо звично гнеться в жолобки. Поїхав Льовка Кац на Донбас, в незнайомі краї, далеко від рідні й товаришів.

А в маленькому містечку на Київщині зовсім немає заводів і Льовка працював у кооперації. Коли міськом комсомолу оголосив мобілізацію і призначив його, він зрадів. Що йому робити в цьому маленькому глухому містечку — питався він у матері? Навкруги життя розгортається й шумить новобудами, скрізь неvistачає людей. Чого він сидітиме тут, у містечку?

І які ж потужні ці заводи й шахти! Коли поїзд перший раз підвіз Льовку з товаришами до станції Р., Льовка широко розплющив очі, дивився на багрянну заграву над коминами заводів, на чорноту шахти.

На вокзалі грали музики і люди, що зустрічали мобілізованих з червоними нашивками на рукавах, попереджали, щоб вони не здавались на провокації антирадянських людей...

411 касарня. Біля ліжка Митьки Зубцева — старости касарні, зібрались його друзі. Митька ловко відкидає лівою рукою біляве

волосся на маленькій проти тулубу голові. У Митьки червоне усмінене обличчя, він стоїть і розмахує руками.

— Я, — хвалиться Зубцев, — бачите, які в мене руки, раз гепну по вибою і по сажню вугілля одколюється. Ось я який.

— Ну? — верещав „Велетень“. Ніхто не перечив Зубцеву, хоч усі знали, що він бреше. Бували хвилини, коли Митька притихав і починав скаржитись на невеселе й погане життя на шахті. В такі хвилини він наганяв нудьгу на всю касарню. Він або лежав донизу обличчям, занурившись глибоко в подушку, або ходив по кімнаті, зідхав і безперестану повторював:

— А житуха гірняцька незavidна покищо.

За ним зідхав односелець Семен Ніздря. Як приїхав Льова Кац, Зубцев навіть устав з постелі, підійшов до новака й простягнув йому руку.

— Староста 411 касарні — відрекомендувався Зубцев. Першого ж вечора спробували „обробити“ новака. Льовка сидів на своїй постелі і, не звикши до нової обстанови, не міг нічого робити. Сидів і роздивлявся. Митька Зубцев „лякав“ новака, що приїхав працювати на шахту. Він ходив по кімнаті і знехотя оповідав.

— Шахта, приміром, вона, брат, силу має. Візьми хоч би кліть. Возить, возить вона народ, а потім гоп і, як на „Марії“, — 27 чоловіка на шматочки. Оде, брат, да. І не кожний, брат, в шахті витримає роботу. Хто сильніший, той да, хто до роботи звичний. Візьми знов же єврея — він працював мало. — І Льовка зразу зрозумів, куди гне цей велетень з маленькою головою.

— А то вже — як які євреї! — заперечив Кац. — Ти скільки всього працюєш?

— Я років п'ять, а то все більше в господарстві, на землі, Теж, брат, важко.

— От, а мій батько 22 роки дахи залізом вкриває. Так на дахах і горба нажив.

Митька нахмурих брови. Йому не подобалось, до чого звів розмову новак. Він не розумів, чого на цього блілого, новоприбулого парубка не вплинули його „жахи“ про шахту. А Льовка добре зрозумів Митьку Зубцева, він поставив собі за завдання що день, то більше й більше розмовляти з пожильцями касарні й виривати їх з рук Митьки Зубцева. Незабаром секретар партосередку Іван зібрав усіх прибулих комсомольців, поговорив з ними й прикріпив кожного з них до старих кадровиків. Льовка потрапив до старого Гнатюка.

Добре міг навчати старий Терешко. Всі свої вибієські звички передав він молодому комсомольцеві Кацові. Але спершу вони стояли осторонь один від одного. Дружба почалась з невеликої суперечки. Проробивши два місяці вкупі з старим Гнатюком, Льовка відчув, що він уже засвоїв усе потрібне для роботи в шахті. І от тоді Кац надрукував у місцевій стінгазеті листа до Терешка Гнатюка. В листі він написав, як уважно по-батьківському поставився дядько Терешко до нього — новака комсомольця. Листа

він кінчив такою фразою: „Товаришеві Гнатюкові — пролетарська подяка“.

Другого дня, коли спускалися в шахту, Гнатюк не сердився. Він уважно приглядався до помічника, а коли йшли штреком до себе на нумер, Гнатюк суворо спитав.

— Листа нащо писав?

Льовка не зрозумів Гнатюка.

— Я ж вдячний вам, дядьку Терешку. — Старий ішов поперед, і Льовка, більший на дві голови, бачив землю штрека.

— А скільки ж у тебе, Льво, лущпиння того!.. Ні до чого це все. Пролетарська подяка, голосні слова, кому воно потрібне? Працювати треба краще. — Старий пішов швидше, щоб утікати від Каца.

Льовка притишив ходу й залишився сам. Він не знав, за що сердиться на нього дядько Терешко. Хіба не щиро він дякував йому за навчання? Хіба за два місяці спільної роботи він не полюбив, як батька, старого Гнатюка? Але старий сердитись не умів і надалі вони зробились нерозлучні друзі.

Коли синява огортала копальню і вечір надходив довгий і холодний і в маленькій квартирці Гнатюковій чути було мугикання без слів, тоді приходив у гості Льовка Кац, щоб не так самотній був старий, щоб нагадати йому про дочку, що кінчає у Москві виш. І тоді в квартирі Гнатюка сидять два покоління. Одно — це старий Терешко, суха, маленька, працею і життям при капіталізмі пом'ята, людина. Друге покоління — це Льовка Кац, молодий комсомолець, що приїхав добувати вугіль...

Часто в 411 касарні провадились бесіди. Уже навколо Льовки Каца згрупувалось багато молодих хлопців. І коли Льовка починав бесіду, його обступали з усіх боків цікаві і про все питали. Але часто зривали розмови Митька Зубцев і його друзі. Коли Льовка розповідав про індустріалізацію країни, про колгоспи, про те, що ми вступили в період соціалізму, тоді десь у кутку починались співи, нявчання. Семен Ніздря і маленький на зріст „Велетен“ почали танцювати. Ті, що стояли біля Льовки, оглядалися і поволі відходили туди, де веселіше.

Льовка знав, що це організує Митька Зубцев. Дізнався ще Льовка від Семена Ніздри, що Митька Зубцев мав свого млина і колись півсела заборгувалось у нього... Але Зубцев не тільки настрєнчував своїх друзів, він і сам часто подавав ехидні питання. Коли бесіда розжєврювалась, Зубцев, ні в кого не просивши слова, починав говорити.

— Ну, добре, малий (Зубцев, щоб принизити Льовку в очах інших, називав його „малим“), ти кажеш про соціалізм, про те, що вже початок, а коли ж кінець? — Ніздря сміявся верескливо й загонисто.

Льовка покищо просто не заперечував Зубцеву, він знав, що авторитет Митьки ще великий. Він уперто продовжував провадити роз'яснювальну роботу, читав газети, намагався своїм запалом

впливати на інших і, розповідаючи про те, що відкриваються нові заводи, він радів і його бліде обличчя рум'яніло...

Збушувала стихія. Зима надійшла вітряна, снігова, з хуртовинами й заметами. В лютому замело шахту й відрізало від станції, від району. Митька Зубцев дізнався, що завтра зранку починають чистити від снігу колію і він увечері почав шепотіти з друзями, почав казати касарнянам, що за цю роботу треба брати „з них платню“.

Пізно вночі прийшов Льовка. У великій кімнаті він зібрав усіх робітників, що жили в касарні і розказав про те, що шахта може зупинитись. За вікнами бушувала буря, шибки обліпив товстим шаром сніг і люди в теплі лише ліниво на все усміхались, говорили знехотя. Митька встав з ліжка й підійшов до Каца.

— Я кажу ось що. Будуть гроші, підемо колію чистити, не буде грошей — хай самі начальники чистять. — Льовка не знав, платитимуть гроші за очистку колії чи ні. Якось у метушні, в біганині і в роботі Льовка забув про грошове питання. І те, що грошей вимагає Митька Зуб і те, що його духом живуть ще деякі, розлютило Льовку і він перший раз нагрубівнив Зубцеву.

— Ти шкурник, гнати тебе треба з шахти, усіх людей псуєш: Знаєш, як паршива вівця в отарі..

— Я — паршива? А ну подержте його хлопці, я йому троячку в зуби дам. Ич, оборонець! — Але Зубцева зупинили. І Льовка так зблід, що на прозорій шкірі проступили синюваті жили. Він пішов у п'яту кімнату, де стояло його ліжко. Об одинадцятій дня до 411 касарні під'їхала конячка, запряжена в легкі санки. З санок вискочив Гнатюк і вбіг у помешкання. На порозі зупинився, обвів очима ліжка, на яких сиділи й лежали люди, і голосно, порушуючи звичайну ранкову тишу, крикнув.

— Хто староста? — Митька встав, незадоволений, що йому доводиться говорити з старим.

— Я.

— Збирай зараз же всіх, хто не на снігу. — Митька пішов у другу кімнату. Люди сходились з усього гуртожитку і швидко червоний куток — велика й широка кімната — був переповнений. Гнатюк стояв біля стола й чекав, коли зберуться всі. Він дивився на групу людей. Всі вони були недавно на селі, всі вони ще недавно орали землю. На вулиці завірюха, шахта от-от стане. Сотні людей, не зважаючи на холод, розчищають колію до станції. Там розуміють становище шахти. Там люди вболівають і відповідають, як може відповідати хазяїн за своє власне.

Тут немає хвилювання, нема відповідальности, тут спокійні, нічим не схвилювані люди. Все на шахті для них чуже. Тут Митьці Зубцеву — одвертому ворогові радянської влади ще не забороняють горлопанити. І старий Гнатюк стояв проти цих людей, дивлячись на них, поверх голів кудись в куток високої нової касарні, зрозумів, що цих байдужих людей не вразить промовою про

вугільний голод. Він зрозумів, що цим людям треба співати іншої, не так, як для нього, Гнатюка, для Костіна, для Лисих.

— Я прийшов сказати, — почав Гнатюк, — що на шахті кінчається запас хліба, м'яса й інших продуктів. Якщо сьогодні ж не очистимо колії до станції — будемо голодувати. За очистку копальня дає велику платню. — Постояв ще трохи, подивився в очі людям і пішов дрібними кроками до дверей, до виходу.

Одягали робочу одежу, шукали старих лопатів, підперізувались поясами, рушниками й виходили на двір. Засніженим шляхом ішли до копальні, до залізниці. 411 касарня спорожня. Останній вийшов Митька Зуб. Він посвистав на холоді, покитав головою і пішов назад в касарню.

Від Білої будки почали різати сніг після другої години вдень. Люди швидко топились і важко відкидали сніг, ледве переходили на нові, ще не очищені місця. Іван тільки що вернувся з виселка, коли до нього підійшов старий Гнатюк.

— Товаришу Іване. Ти мені сьогодні вночі доручив усю роботу — очищати колії. О першій годині вдень я бачив, що сьогодні не кончимо. А в 411 касарні друзі Митьки Зубцева відмовились чистити колію. Я пішов і поставив таке питання. Я сказав, що коли не очистимо колії — голодуватимемо. Я нікого не одурив, товаришу Іване, я сказав правду, правду, яка нас старих не цікавила. Але молодих робітників, тих, хто не бачив шахти, тільки це й могло погнати до нас на допомогу. — Іван уважно подивився на старого своїм звичайним поглядом, теплим і привітним.

— Я б, товаришу Гнатюк, цього не зробив, обійшлись би. Але давайте рушати далі. Пішли чоловіка двісті людей на другу колію, вона здасться також, коли подадуть порожні вагони.

Терешко зрозумів, що Іван не сердиться. Коли він, Гнатюк, і припустився помилки, виставив не головний мотив, як з'ясовував робітникам становище, — то секретар осередку знає, через що він це зробив.

Смеркало, коли Петро Васильович Лисих привіз із станції валку вагонів. Смеркало, коли Лисих зсочив перший раз за цілий день роботи на землю, витер клоччям руки від мазуту і послав Петька подивитись, як поставили в повітку снігочисника. Розходились люди, намерзшись за день на холоді. І тільки вздовж висипу були нагорнуті купи розчищеного снігу і синім відтінком блищали рейки в зимовому надвечір'ї. Було чути, як гуркотіла бинда, наспіваючи в вагони вугіль.

Лисих чув, що за стінкою припинилось мугикання і старий Гнатюк протягнув:

— А, Левонтій батькович, моє вам. — Лисих знав, що це до старого в гості прийшов Льовка Кац. Льовка скинув куртку й почав гріти руки над розпеченою піччю. Старий налив у склянки каламутного овочевого чаю і насипав у блюдечко цукор. Говорив старий, Льовка ковтав гарячу воду і слухав.

— Губерня наша тоді Катеринославська була. І в тюрмах ми там сиділи. — У Гнатюка був особливий оповідальний тон, Льовка так звик до нього, що не помічав, як старий, оповідаючи, змінював навіть звороти.

— Так от і мені тоді довелося чотири роки попаритися. Малий я на зріст, а запальний, гарячий. Скільки разів у карцері сидів через ту свою гарячковість. Посадили мене, як політичного, а який я політичний був? Сміха мені з них. Самі вони мене зробили політичним. Посадили туди, а там хлопці розумні, тямущі хлопці тоді сиділи; ти за що, кажуть, сидиш? Сам не знаю, кажу, за що. Взяли та й посадили. Почали вони мене до рук прибирати. Це коли ще перший раз сидів місяців п'ять. І те мені читають, і те мені розказують. І легеньких книжок дають читати. Всі правильні були книжки, робочі. Так і революціонером зробився. Як посадили другий раз на чотири роки, тоді я вже бунтував, тоді вже й карцерами мене холодними вгощали. Пам'ятаю так було. Обходив тюрму сам катеринославський губернатор. Нас і вчить тюремний старший. „Як знайдеш, каже, його превосходительство, кожен повинен встати, праву руку по швам, а в лівій свою карточку тюремну держи“. Я вислухав усе це, а тільки лежу собі і вставати не думаю. Заходить його превосходительство, а я лежу. Підходить до мене, я на лікоть сперся.

— На що скаржитесь? Окропу доволі дають, хліб не завжди черствий? Я мовчу. Тоді він знову до мене:—режимом задоволені?

— Ні, кажу ваше превосходительство, не наравиться.

— Чим же саме не подобається?

— Ввесь царський режим не наравиться. — Усміхнувся і вийшов. Я тоді одинадцять діб просидів у холодному карцері. Ти, Льовко, не знаєш, що таке карцер! Ех, погана історія той холодний карцер...

Допивали чай. В кімнаті тихо й тепло. Льовка трохи порожів.

— Ви старі, дядьку Терешку, пройшли великий шлях, через те ми й вчитись повинні, кожний шлях вимірювати. — У старого Терешка розширилися очі, він про щось думав. Льовка знав, що він шукав якогось порівняння.

— Знаєш, Льово, шахтове кріплення? Порода душить згори, коржі, нестійкий ґрунт хотять упасти, він душить і може придушити людей. А кріплення стоїть. Держиться кріплення, як залізобетонні стояки. От, Льовко, і ми—кріплення. Іван, Костін, Носік, Лисих, усі, хто відбудув і відбудує нашу велику боротьбу. І зараз теж міцніше тримати треба. Кріплення, брат, завжди потрібне. І ти, Льовко, повинен бути—кріпленням...

За вікнами свище вітер, хитає проводи, електричні лампи миг-
тять і гаснуть.

Вони сидять один проти одного—старий і Льовка. Вони вкупі
працюють, живуть одними думками, одним бажанням боротися й
творити.

Перед ними покійно стеляться пройдені путі, на їхній бентежній
далені видно повойовані вже фортеці.

Тоді встають, підносяться нові путі, непройдені ще шляхи.
І нехай вони іноді заметені снігом—розчистимо, пройдемо, вийдемо
і переможемо...

Ми—кріплення.